

Философия за всеки

София Петрова

АРИСТОТЕЛ

И СТРЕМЕЖЪТ КЪМ ПОЗНАНИЕТО

© София Петрова, автор, 2017
© Николай Киров, корица, 2017
© Милениум, 2017

*На корицата е използвана картината
„Аристотел“ от Паоло Веронезе, 1560 г.*

ISBN 978-954-515-427-0

Философия за всеки

София Петрова

АРИСТОТЕЛ

И СТРЕМЕЖЪТ КЪМ ПОЗНАНИЕТО

millenium

2017

УВОД

Древногръцкият философ Аристотел е смятан за един от най-големите гении на своето време. Наричат го „баща на науките“, защото е сред малкото личности в човешката история, изследвали почти всяка тема, достъпна в съответната епоха. В науката той изучава анатомия, астрономия, география, геология, зоология, метеорология и физика. Във философията пише за естетика, етика, икономика, метафизика, обществознание, политика, психология, реторика и теология. Занимава се с образователни методи, чуждоземни обичаи, литература и поезия. Съчиненията му са на практика енциклопедия на древногръцкото познание, а с трудовете си той обогатява всеки дял от философията и поставя началото на формалната логика.

Роден е през 384 г. пр.н.е. в Стагира, на Халкидики. От родното му място идва и прозвището Стагирит. Баща му Никомах бил лекар, който се грижел за здравето на македонския цар Аминта III и се предполага, че това познанство помогнало по-късно на

Аристотел да бъде поканен за наставник на славния Александър Македонски.

Според някои източници Аристотел губи родителите си, когато е на седемнайсетгодишна възраст, а според други – когато е съвсем млад, което налага да бъде поставен под попечителството на Проксен, съпруг на по-голямата му сестра. Самият Проксен също бил близък до царското семейство и осигурявал на подопечния си достъп до двора.

Няколко години по-късно младият Аристотел заминава за Атина, където постъпва като ученик в школата на Платон. Там бързо си спечелва славата на „най-четящия и най-размишляващия в школата” заради тихата си природа и страстта си към познанието.

В началото Аристотел споделя идеите на философията на Платон, но впоследствие ученикът добива смелост и започва остро да критикува някои от основните тези на учителя си. Платон забелязва това и заявява, че Аристотел го ритва по същия начин с критиката си, както правят малките патета, които искат да се отделят от майка си. Така или иначе, две десетилетия от живота си философът прекарва в школата на Платон и именно там усъвършенства много от тезите си.

След смъртта на Платон философът заминава в Мала Азия, остава там няколко години, жени се и се отправя към остров Лесбос. През 343 г. пр.н.е. е поканен от македонския цар Филип II да стане учител на сина му, бъдещия Александър Велики, който

тогава е на тринайсет години. Аристотел приема и остава в царския двор в продължение на четири години. Когато Александър вече няма нужда от учител, философът отново се отправя към Атина, където през 339 г. пр.н.е. основава собствена школа. За душата на мислителя, посветен изцяло на науката, това е най-голямата радост, и той се отдава изцяло на преподавателската си дейност. Школата му е разположена край храма на Аполон Ликейски и оттам произлиза името на училището – лицей. Аристотел произнася своите лекции и беседи в градината, като бързо става известен с това, че говори и обучава, докато се разхожда. Обикновено сутрините провеждал занимания пред ограничен кръг слушатели, а следобедите отделя внимание на всеки желаещ да беседва с него насаме.

Смята се, че по време на своя престой в Атина, между 335 и 323 г. пр.н.е., Аристотел създава много от своите съчинения. Именно от този период датират повечето му „диалози“, от които са оцелели само отделни фрагменти. Запазените текстове са главно трактати, повечето от които първоначално не са предназначени за публикуване, а да служат като помощно средство при преподаването в школата. Най-значимите сред тях са „Физика“, „Метафизика“, „Никомахова етика“, „Политика“, „За душата“ и „Поетика“. В същото време философът твори и в други научни сфери – изучава анатомията, астрономията, географията, геологията, ембриологията, зоологията, метеорологията и физиката. Имал е сла-

вата на „онзи, който знае всичко“, което е достъпно като знание в онази епоха. В следващите три века съчиненията на Аристотел остават недостъпни, докато в обращение влизат различни копия и имитации. В началото на новата ера оригиналите са издирени и издадени в Рим от Андроник Родоски. През 6. век са преведени на латински от Боеций в единен том, наречен „Органон“. Едва в 12. век започват да се появяват преводи и други текстове, като първоначално използват и арабските им версии. През Ренесанса се появяват и първите преводи на местни европейски езици.

Аристотеловата „Първа аналитика“ се смята за най-ранното изследване в областта на формалната логика, която остава доминираща в западната философия до развитието на математическата логика през 19. век. Столетия след онова време Имануел Кант твърди, че теориите на Аристотел напълно съответстват с ядрото на дедуктивния метод. Самият Аристотел смята, че „по темата за съжденията“ той самият не изхожда от „нищо с по-ранна дата, за което си струва да се говори“. Това, което днес е известно като „Аристотелова логика“, е наричано от самия Аристотел „аналитика“, а термина „логика“ той използва за обозначаване на диалектиката. Немалко от Аристотеловите идеи днес са морално остарели, но по-важен от отделните му теории е ирационалният подход, който отличава творчеството му. Организираната му мисъл дава основата на повечето от по-късните философи.

Много се спекулира и по въпроса за отношенията на философа с Александър Македонски. В действителност не са запазени достоверни сведения за отношенията между тях. Александър Македонски никога не забравя учителя си и подпомага трудовете и проучванията му, като му носи ценни и непознати артефакти от всеки свой поход: растения, предмети, книги и умения. Според някои те са били незаменима помощ на учения в изследванията му. Има автори, които твърдят, че Аристотел окуражавал и дори инспирирал източните завоевания на Александър Велики, като умело подклаждал силното етноцентрично отношение към света на младия владетел. Дори отиват по-далеч в твърденията си, като приписват на философа ролята на подбудител към военна агресия, обоснована от схващането му, че царят трябва да бъде „водач за гърците и деспот за варварите; да гледа на първите като на приятели и роднини, а да се отнася към вторите като към зверовете или растения“.

Други изследователи пък са на точно противоположното мнение – като подчертават несъвместимостта между възрастта, характера и възгледите на Александър и Аристотел, те отхвърлят каквото и да е взаимно влияние между тях. Каквато и да е историческата истина, фактите показват, че ученикът е имал своите тежки пререкания с философа, особено по въпросите за диктаторския маниер на управление. В края на живота си Александър Македонски дори започва да подозира учителя си в заго-

вор срещу себе си и отправя писмени заплахи към Аристотел.

След смъртта на владетеля през 323 г. пр.н.е. в Атина се засилват антимакедонските настроения и философът става жертва на обвинения, че не почита боговете. За да спаси живота си, а и по собствените си думи, за да предпази атиняните от „повторна грешка“, имайки предвид смъртната присъда на Сократ, той заминава в Халкида, където по-късно, през 322 г. пр.н.е., умира от естествена смърт. Аристотел оставя завещание, в което иска да бъде погребан до съпругата си, а за главен изпълнител на волята си оставя своя ученик Антипатър. Школата му продължава съществуването си, като по негово желание старият му приятел и ученик Теофраст заема ръководното място.

44 ИСТОРИИ
ЗА АРИСТОТЕЛ

ЗА САМОУСЪВЪРШЕНСТВАНЕТО НА ЧОВЕКА

Един ранен следобед Аристотел провеждал обичайните си занимания със своите ученици. Всички се разхождали из алеите на прекрасните градини на школата и дискутирали различни философски проблеми и аспекти на човешкия живот.

Един от най-младите ученици на Аристотел непрекъснато задавал въпроси на мъдреца относно правилния начин на живот и пътя към самоусъвършенстване, който всеки човек може и трябва да измине.

– Кажете ми, учителю – попитал младежът, – какво е необходимо, за да възтържествува разумът над чувствеността в живота на един човек?

Аристотел се усмихнал и отговорил:

– Не за първи път чувам този въпрос. Самият аз много пъти съм се питал и съм търсил отговори от своя учител Платон. Той смяташе, че тялото на човека е тъмница и каторга за душата, а увлеченията и чувствата са просто веригите, които я оковават.

Според него емоциите само отклоняват човека от неговото единствено призвание, пречат на разума и резултатът е, че го запращат в бездната на порочността и безпросветието. Според моя учител Платон, ако хората успеят да превъзмогнат чувствата си, ако успеят да се освободят от терзаещите ги страсти, то тогава биха постигнали свобода – пълна свобода от материалния свят, като по този начин пред тях би се разкрил мостът към висшата действителност...

– Значи ли това, премъдри, че човек може да постигне пълно освобождение, но само ако съумее да надскочи чувствата си и открие как да се ръководи изцяло от волята на разума си? – настоял младежът.

– Човешката душа – отговорил Аристотел – притежава влечения и страсти, които извираат от недрата на нейната неразумност. За да възтържествува умът над чувствата и страстите, не е необходимо човек да живее в отричане, в избягване и в криене от света и неговата поквара и изкушение. Необходими са единствено някои условия и предпоставки, за да се вземе правилното решение, точният избор и за да се направи крачката към целесъобразния живот и градивните постъпки. Усъвършенстването на един човек може и трябва да произлиза от познанието на реалността и от опитомяването на страстите, а не от избягването им. Само чрез познаването им може да се придобие власт над чувствата. Което значи, че човек не надскача чувствата си, а сам себе си. С което всъщност и се самоусъвършенства.